

Glózik Klára

**A turizmus és szabadidő eltöltésének lehetőségei Magyarországon a
dualizmus korában különös tekintettel Békés megyére
(1867-1914)**

DOKTORI MŰ TÉZISEI

SZEGED, 2011

1. A témaválasztás indoklása, a kutatás célkitűzései

A turizmus rendkívül összetett társadalmi és gazdasági jelenség, amely mára az egyik legfontosabb gazdasági ágazat világszerte. A turizmus fejlődéstörténetének ismerete segít a modern turizmus megértésében, a jövőbeni tendenciák érzékelésében.

A nemzetek kultúrtörténete arról tanúskodik, hogy az emberek általában nem elégedtek meg alapvető szükségleteik pusztán kielégítésével, táplálkozási ösztöneik, lakhatási igényeik, illetve a megszokott napi életmenet adta lehetőségekkel, hanem igyekeztek minden eszközt és lehetőséget felhasználni, hogy étkezési, pihenési körülményeiket minél élvezetesebbé, élményt adóbbá tegyék. Különösen igaz ez napjainkban, amikor minden eszközt igyekszünk megragadni, hogy szabadidőnk eltöltését minél tartalmasabbá, illetve élvezetesebbé tegyük.

Az utazások, a helyváltoztatások során jelentkező emberi, azaz vendég szükségletek kielégítésének igénye hozta létre először a vendéglátás különböző, üzlettípusait, majd a szállásnyújtás különböző formációit. A társadalom, s azon belül a közlekedés fejlődésével lépést tartva, változott, alakult, fejlődött mindenkor a vendéglátás, a szállásnyújtás és a „20. századi fenomén” az idegenforgalom, illetve a turizmus.

Dolgozatomban a turizmus történetét vizsgáltam az általam bemutatott korszak a dualizmus kora, melyben 1867–1914 közötti időszakra vonatkozó anyagokat tekintettem át, de természetesen egy-egy téma kapcsán tágabb intervallumban kell gondolkodni.

A dualizmus kori Magyarország gazdasági, társadalmi fejlődésének áttekintése után kitérek a magyarországi turizmus kezdeteire, és bemutatom, hogyan vált a nemesség „úri passziójából” a polgárság számára is elérhetővé az utazás. Ebben az időszakban nyilvánvalóan a turizmus kezdeti gyökereit láthatjuk, nem beszélhetünk a mai értelemben vett tömezturizmusról, de szabadidő eltöltésének különböző módja már megjelentek. A szabadidő eltöltésére kínáló korabeli lehetőségeket elsősorban Békés megyei példákon keresztül szeretném bemutatni, részletesen

ismertet a társas élet alkalmait és a szórakozás lehetőségeit. Külön figyelmet szenteltem az első olyan nagy rendezvénynek, amely Békésből is tömegesen vonzott látogatókat.

2. A disszertáció közelítési szempontjai

A kiegyezést követő fél évszázad egyike a magyar gazdaság sikertörténetének. Bár a fejlődés pontos üteméről megoszlanak a vélemények, abban mindenki egyetért, hogy elmaradott agrár országból Magyarország a 20. század elejére fejlett élelmiszeriparral rendelkező és intenzív exporttevékenységet folytató agrár-ipari országgá vált. A kiegyezés létrehozói a következő évtizedek legfontosabb feladatának azt tekintették, hogy az ország minden téren behozza az elmúlt századok mulasztását és felzárkózzon az előttük járó országokhoz. A dualizmus kora kétségtelenül az ország történetének legdinamikusabb korszaka, ezt láthatjuk a gazdasági növekedésben, a népesség gyarapodásában, a társadalmi változások ütemében, a kulturális intézményrendszer fejlődésében, a mindennapi életviszonyok alakulásában, a modernizálódásban.

Az értekezésben alapvetően három fő kérdésre ad választ:

- 1. Hogyan alakult a dualizmus korának gazdasága és társadalma az idegenforgalom kialakulásának szempontjából?*
- 2. Milyen jellemzők határozták meg a turizmust a dualizmus kori Magyarországon?*
- 3. Kultúra és szabadidő eltöltésének mely lehetőségei nyíltak meg a békés megyei polgárságának körében a vizsgált időszakot tekintve?*

3. A feldolgozás módszerei és forrásai

A dolgozat két nagyobb egységből áll. Első részben a téma nemzetközi és hazai szakirodalmának feltárása és fogalmi kereteinek felvázolása volt a cél. A második rész Békés megye vonatkozásában levéltári forrásokra és a korabeli Békés megyei sajtóra alapozódik, hiszen a dualizmuskori Békés megye turizmusáról nem készült

összefoglaló helytörténeti tanulmány, így csak korabeli források alapján lehet elsősorban ezt, a ma már olyan fontossá vált gazdasági ágazatot rekonstruálni. A levéltári kutatások alapját Békés Megyei Levéltár anyagai közül a Békés vármegye alispánjának iratai 1872 – 1950, Békés vármegye főispánjának iratai 1880 – 1950, Gyula város polgármesterének iratai 1882 – 1950 adták, míg a nyomtatott sajtótermékek közül a Békés Megyei Könyvtár állományából a Békésmegyei Közlöny 1874 – 1876, Békés 1872 – 1903 újságokat használtam forrásként.

A kutatási részben a történeti módszer alapvetően narratív, s mint ilyen széles lehetőséget biztosít a történész számára, hogy forrásai, ismeretanyaga, kérdésselvetése, a vizsgált probléma jellege szerint mutassa be az eredményeket.

A dolgozat első részében a reflexív módszer, azaz mások kutatási eredményeinek összegzésére került sor (Romsics Ignác, Berend T. Iván, Ránki György, Kósa László, Rubovszky András, Szigeti Andor, Walkó Miklós) abból a szempontból, hogyan változott a gazdaság erősödésével a társadalom különböző rétegeinek mozgásteret. A választott módszer tehát inkább társadalomtörténeti megközelítéssel rokonítható. A turizmus fogalmi meghatározásánál, valamint a korszak európai turizmusának elsősorban angliai és hazai bemutatásánál olyan hazai és nemzetközi tekintélyek munkáit vettem alapul, mint Thuróczy Lajos, Lengyel Márton, Kovács Dezső, Nicholas Parsons.

A módszerek közötti eltérés elsősorban a rendelkezésre álló forrásokon múlik, illetve összefügg a kidolgozandó téma és a megközelítés alapjául szolgáló forrásanyag által meghatározott lehetőségekkel.

Fontos eleme a disszertációnak az a levéltári kutatómunka során összegyűjtött forrásanyag, mely számos mikrotörténeti hivatkozás alapjául szolgál. A második részben – mely a tényleges kutatáson alapulva Békés megye korabeli bemutatását célozza meg –, elsősorban a Békés Megyei Levéltárban őrzött Békés vármegyei főispáni és alispáni iratokra támaszkodtam. A fejezetek megírásakor, nagyrészt a Békésmegyei Közlöny és a Békés korabeli cikkeinek hasábjai, a Békés vármegyei egyesületi alapszabályok gyűjteménye, valamint Gyula Város Tanácsának iratai segítették munkámat.

4. Az értekezés felépítése és szerkezete

Az értekezés tizenhárom fejezetből áll.

Az *előszóban*, a témaválasztás indoklásakor rámutatok arra, hogy a turizmus rendkívül összetett társadalmi és gazdasági jelenség, amely mára az egyik legfontosabb gazdasági ágazat világszerte. A turizmus fejlődéstörténetének ismerete segít a modern turizmus megértésében, a jövőbeni tendenciák érzékelésében.

A *második fejezet* a dualizmus korának gazdasági és társadalmi viszonyainak bemutatása, az idegenforgalom kialakulásának szempontjából. Fontos kiemelni, hogy a dualizmus korának gazdasági változásai pozitívan hatottak a társadalmi átalakulásra, mely elősegítette a turizmus fejlődését is. Megjelennek a társas élet mára már oly jellemző színterei is, mint a kávéházak, kávézók, cukrászdák, vendéglők, csárdák, vendégfogadók, szállodák. Ebben a fejezetben kitérek arra is, hogyan töltötték ünnepeiket, szabad idejüket a társadalom különböző rétegei.

A *harmadik fejezet* a turizmus fogalmi meghatározása, a történeti gyökerekről és az ipari forradalom turizmusra gyakorolt hatásának bemutatásáról szól.

A *negyedik fejezet* a turizmus jellemzőit mutatja be a dualizmus kori Magyarországon. Hogyan fejlődött a vasúti-, közúti és vízi közlekedés, a repülés, melyek voltak a legkeresettebb gyógyhelyek. Ugyancsak itt térek ki a mai korszakban oly jellemző falusi turizmus történeti gyökereire, mely elválaszthatatlan a Balatontól. A tengerparti nyaralások az Adriai-tengert érintették, de nagy népszerűségnek örvendett már ebben az időszakban is Budapest és a hegyvidék.

Az *ötödiktől a tizedikig* tartó fejezetek témájának nagy része levéltári forrásokból, korabeli Békés megyei médiákból állt össze, hiszen a dualizmus kori Békés megye turizmusáról nem készült összefoglaló helytörténeti tanulmány, így csak korabeli források alapján lehet elsősorban ezt, a ma már olyan fontossá vált gazdasági ágazatot rekonstruálni. Kifejtésre kerül Békés megye gazdasági életének jellemzői, valamint a forrásokra támaszkodva bemutatom a kultúra és a szabadidő eltöltésének lehetőségeit a Békés megyei polgárság körében. Ez vonatkozik a különböző egyletekre, színháztársaságra, vendéglőkre és a korabeli fürdőéletre.

A *befejező részben* összegzem a kutatás eredményeit, rávilágítva arra, hogy bár Békés megye elsősorban mezőgazdasági terület és a lakosság arányait nézve a parasztság a legrepresentatívabb a népesség arányában, mégis megjelennek már a polgári igényeken alapuló a korra jellemző turizmusformák.

5. Az értekezés eredményeinek rövid ismertetése

Kutatásom alapját azok a levéltári források szolgáltatták, mely a korabeli Békés megyei újságokban illetve a Békés Megyei Levéltár anyagaiban hozzáférhetőek voltak számomra. Az értekezés eredményei az ötödik fejezettől teljesebben ki, hiszen a rendelkezésre álló kutatási anyagok szolgáltak forrásul Békés megye gazdasági és kulturális életére, a szabadidő eltöltésének lehetőségeire vonatkozóan.

Az ötödik rész mutatja be Békés megye dualizmus kori gazdasági életét a szakirodalmak alapján. Az 1867 utáni szabad versenyes kapitalista fejlődés félszázada Békés megye történetírásában is a súlyos ellentétek korszaka volt. Egyfelől a korábbiakhoz mérten nagy jelentőségű máig kiható eredményekkel járó változások zajlottak le. Köztük számos eredmény a korszerűbb ipari és mezőgazdasági termelés, közlekedés, településfejlesztés, a szakmai és általános kultúra megteremtését szolgálta. A kiegyezéstől az 1920-as évek földreformjáig, két jelentős folyamat zajlott le a mai megyeterületén, amelyek a nagybirtokkal szemben a parasztföld növekedését segítették elő. A növénytermesztésnek a kiegyezés kori gazdasági életben elfoglalt helye fontos: a gabonatermesztés hosszú időre állandósult, s a szántóföldi gazdálkodás volt meghatározó, s mellette a jószágtartás szerepe is jelentőssé vált. A kiegyezés utáni iparfejlődés első periódusában a kézműipar utolsó virágkorát, illetve a kisipar általános visszaesését mutatta. Második szakaszát a gyári és manufakturális ipar megtelepedése mellett, a szolgáltató jellegű kisipari ágazatok további prosperálása jellemezte.

A hatodik egységben kerül bemutatásra az 1896. évi országos millenniumi ünnepség és az azon való Békés megyei részvételt mutatja be, illetve azokat a tevékenységeket, melyek a szabadidő eltöltésében a turizmus kezdeti

megnyilvánulásai voltak. A téma feldolgozásához, elsősorban a Békés Megyei Levéltárban őrzött Békés vármegyei főispáni és alispáni iratokra támaszkodtam. Fontos ez az esemény, mert szélesebb tömegekben tudta erősíteni és egységesíteni a nemzeti identitást, s emellett egy jó bemutatkozási lehetősége volt ez Békés megyének az ország egyéb térségei mellett. Húsz kiállítható csoport indult a millenniumi kiállításon, amelyek közül a békésiek elsősorban a hatodik a mezőgazdasági, illetve az erdészeti csoport megszervezésére törekedett, hiszen alföldi megyeként fekvése miatt, évszázados mezőgazdasági, állattenyésztési és erdőgazdálkodási hagyományokkal bírt. A főcsoportok mellett, alcsoportok ismertették az egyes témaköröket részletesebben, mint például a negyedik, ami gyógynövényeket, rosnövényeket, amíg az ötödik a dohánytermeléssel, a dohánygyártással foglalkozott. A fent említettek mellett az állattenyésztés (ló, szarvasmarha, juh, sertés, baromfi), a méhészet, a halászat, a selyemhernyó tenyésztés bemutatása volt még jelentős. Bizottságok jöttek létre a vármegyében, az országos kiállításon való részvétel helyi megszervezésére, ami az országos protokoll mellett a települések életében is fontos húzóerőt jelentett. A mezőgazdasági csoportoknál az élőállat és a borászati kiállításokon való szereplésért kellett mozgalmat indítani. A kiállításokon a legtöbb birtokos igyekezett uradalma értékeit bemutatni, ami jól mutatta azt is, hogy tevékenységük, életszemléletük nem csupán a politikai pályán, hanem az élet más területein is fontos változást, fejlődést hozott a korabeli Békésben. A nagy uradalmak közül például kiállító volt: gróf Wenckheim Frigyes, gróf Almásy Dénes, báró Wodianer Albert, gróf Wenckheim Dénes. Az országos millenniumi eseményeken való részvétel mellett, a helyi történések is fontosak voltak, mivel a települések nagyságához mérten, a helybeliek különböző rendezvényekkel igyekeztek megünnepelni, az ország ezeréves fennállását. Megyeszerte utakat, iskolákat létesítettek, közkórházat építettek.

A hatodik fejezet legnagyobb témakörét ölelik fel, azok a közművelődési, sport és egyéb szórakozási lehetőségeit bemutató események, amelyeket a különböző egyesületek, társaskörök teremtettek meg és népszerűsítettek. Ezek az egyesületek

alapozták meg a dualizmus kori szabadidős tevékenységeket, amelyeknek egy része a társadalmi hierarchiához mérten zártkörű volt, de ennek ellenére egy fontos közösségi mozgóerővel bírt. E fejezet megírásakor, nagyrészt a Békésmegyei Közlöny és a Békés korabeli cikkeinek a hasábjaira támaszkodtam, illetve kisebb részben a levéltári források közül, Békés vármegye főispánjának, illetve alispánjának irataira, a Békés vármegyei egyesületi alapszabályok gyűjteményére, valamint Gyula Város Tanácsának irataira. A jótékony egyletek sorából kimagaslottak a gyulai, csabai és a szarvasi nőegylet, amelyeknek a tagjai a legtöbb megyei bált, s felolvasó estét rendezte.

A Békés megyei Régész és Művelődéstörténelmi Társulat tevékenységének máig ható eredményeket köszönhet az utókór, hiszen megszerezte népkönyvtárakat alapított.

A bálók, felolvasások és vacsorák mellett, jelentős Békés megyei vonzerőt jelentett a főurak és a vadásztársulatok által népszerűvé tett lovas- és vadászsportok is. E tevékenységeket elősegítette a korabeli Békés megye természet-földrajzi állapota, amely mocsaras, nádas, erdőségekben gazdag volt, s, így kedvezett a vadállomány elszaporodásának, köztük a farkasénak is. A lovas klubok mellett, jelentős szerepet kapott a sport megismertetésére az 1874-ben alakult Békés Vármegyei Agarász Egylet, ami a lóversenyek mellett, a nevért adó kutya sportnak is hódolt.

Az 1860-ban Szarvason létrehozott Békés Vármegyei Gazdasági Egylet több mint négyszáz taggal bírt, s a lóversenyek szervezése mellett, legfőbb feladata a gazdaság minden ágának előmozdítása volt a megye területén. A sportklubok életére is hatással volt a külföldi divat, így például a Gyulai Sportklub rendszeresen szervezett galamb- és gömblövész versenyt is, vagy szandolinozást a Körös folyón. A korszak Békés megyéjében a társadalmi élet sporteseményeinek – minden társadalmi réteg bevonása mellett – a szervezésében a korcsolyázó- és tornaegyletek váltak jelentőssé. A megyei tornaegyletek közül a békéscsabai vált a legjelentősebbé, ami a sportot egy 1891-ben és 1898-ban rendezett országos verseny megszervezésével is népszerűsítette.

Az ének és zene művelésére dalkörök, dalegyletek jöttek létre, amelyek minden társadalmi rétegben népszerűek és elérhetőek voltak. Jelentőségét mutatja az is, hogy 1874-ben Kolozsváron, míg 1876-ban Szegeden rendeztek országos dalárünnepélyt. A korszak legjelentősebb zenei eseményévé Wieniawszky Henrik, Reményi Ede és Chovan Kálmán Békés megyei látogatása, koncertje vált.

Cirkuszosok és más fellépők is szórakoztatták előadásaikkal a megyebeli közönséget, melynek helyet a pavilon és a Komló étterem is biztosított. 1896-ban a zsúfolt közönség a Homes és Fey „világhírű” antispiritizta páros produkcióját tekinthette meg.

A hetedik fejezet a vendéglátás tereit mutatja be, mint a társadalmi események színtereit. A korszak megyei eseményeinek számos helyszín adott helyet, amelyek közül a legtöbbet a gyulai Komló szálloda és Korona vendéglő, valamint a szarvasi Árpád- és Bárány vendéglő termeiben rendeztek meg. Az éttermek és vendéglők mellett, a korszak jelentős közéleti helyszíneivé váltak még a kávéházak és a cukrászdák is.

A nyolcadik rész nagyobb témájának, a színjátszás bemutatását választottam, ami a fent említettek mellett szintén fontos eseményéve-programjává válhatott a települések polgárainak az életében, s emellett a kultúra, az irodalom elterjesztésére, bemutatására volt képes szélesebb rétegek előtt. 1862-ben, például német színészek jártak Gyulán – nem nagy sikerrel. 1864–1865-ben a Csaby színtársulat járt az akkori megyeszékhelyen. Békéscsabán 1874-ben a Várnay Fábrián vezette színtársulat játszott. E téma bemutatásában a Békésmegyei Közlöny 1874–1876. évi számaira, illetve Scherer Ferenc Gyula város története című munkájára támaszkodtam elsősorban. A színerületek megszervezésével, s a színigazgatók, valamint színészegyesületek munkájának eredményeként, a kisebb települések is részesedhettek a vándorszínészek által kínált szórakozási lehetőségben.

A kilencedik témakör Békés megye fürdőéletét, illetve Gyopáros fürdőt mutatja be. A XIX. század fürdőélete, melyben még nem, vagy alig vált szét a gyógyulás, a nyaralás és a szórakozás, egyértelműen kapcsolódott a polgári létformához. A

kiegyezés korában már a munka – tágabb értelemben a feladatvégzés – és a pihenés szétválasztódásával megjelenik a szabadidő korábban nem ismert fogalma, ami tiszta formában polgári gondolkodásra vall. A gyógyhatás mellett, a fürdőbe járás a polgárosult társadalmi réteg számára kikapcsolódási, pihenési forma volt. Jelentős fejlesztéseket irányzott elő az 1896. évi az állami költségvetésről szóló törvény VI. törvénycikkének VII. fejezete. Annál is inkább fontos volt ez, mivel az 1896. év egyben a millennium éve is volt, s az ezredéves országos kiállítás megrendezése fontos feladatává vált az ország minden településének. Békés megyében az első fürdők a Körösök vizét felhasználva jöttek létre, amikről a Békés hasábjain is olvashatunk már 1887-től.

Gyopárosfürdő Orosházától három kilométerre fekszik, s már 1869-ben már felállított egy ideiglenes fürdőt. Gyógyvizét a talaj felső szikzsós rétege kölcsönzi. Vegytartalmát 1870-ben Kiss Ferenc szeghalmi gyógyszerész elemezte, aki tizennégyféle ásványi anyagot mutatott ki. Gyógyereje a palityi, konyári, nyíregyházi és Fertő-tóéval hasonló. 1896-ban már szerepelt a magyar fürdők között, de az igazi változások, fejlesztések csak a századfordulón történtek meg. A Békésmegyei Lapok Békés-Csaba 1879. évi száma jelentős segítséget nyújtott e téma bemutatásában.

A tizedik fejezet az 1900. évi Párizsi világkiállítást ismerteti, mint korabeli külföldi utazási lehetőséget. Az 1897. évi XVIII. törvénycikk alapján, Magyarország először vett önállóan részt az 1900. évi Párizsi világkiállításon. Erre az eseményre Békés megye nem készített olyan művészi alkotást, amit a világkiállításon be tudott volna mutatni, viszont a vármegyei múzeum rendelkezett olyan történelmileg érdekes tárgyakkal, amik már nemzetközi kiállításokon szerepeltek. A tárgyak begyűjtésével Hermann Ottót a Magyar Ornitológiai Központ vezetőjét kérték fel. A világkiállításra való utazások megszervezésére külön igazgatóság jött létre, melynek elnöke báró Thoroczky Viktor, igazgatója Somogyi Nándor volt.

Az áttekintett forrásanyag pontosan tükrözi a dualizmus kori turizmus fejlődési folyamatait. Jól látszik, hogy amint megnőtt a rendelkezésre álló szabadidő és megteremtődtek a finanszírozás forrásai, növekvő ütemben bővültek a szabad idő

eltöltését és a turisztikát szolgáló intézmények és alkalmi szervezetek. A Békés megyei források azt is mutatják, hogy olyan helyi társadalomban, ahol a polgári réteg szűkebb volt, a turizmusnak melyek voltak a kevesek és melyek a sokak által igénybe vett színterei.

Az összegzést követően a felhasznált szakirodalom és levéltári források jegyzékével, valamint a mellékletekkel zártam le a dolgozatot.

6. Az értekezés tárgykörében megjelent publikációk

6. 1. Publikációk

Glózik Klára (2007.): Magyarország turizmusának történeti gyökerei az európai turizmus fejlődésének tükrében – I. Nemzetközi Környezettudományi és Vízgazdálkodási Konferencia 2007. október 18-19. Szarvas. Tessedik Sámuel Főiskola Tudományos Közlemények. 2007. Tom. 7. No. 1. 2. kötet, 259-265. p.

Glózik Klára (2008): Historical roots of rural tourism in Hungary. In: Management of durable rural development: Rural tourism section. International Scientific Symposium Banats University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine, Timisoara p. 151-156.

Glózik Klára (2008): Pillanatképek a magyarországi falusi turizmus fejlődéstörténetéből a reformkortól a „Gyöngyösbokréta” mozgalomig. In: VI. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási napok konferencia (Szolnoki Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultás Mezőtúr 2008. október 16-17.) előadásai CD lemezen. Összefoglaló: 9.

Glózik Klára (2008): Múlt és jelen Békés megye turizmusában. In: Sporttudomány, neveléstudomány a gyakorlatért. 37. Mozgásbiológiai konferencia Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógiai Főiskolai Kar, Szarvas p.230-233.

Glózik Klára (2008): Magyar gyökerek az újjáéledő montenegrói turizmus történetében. In: XII. Apáczai Napok Nemzetközi Tudományos Konferencia – A reneszánsz értékei – az értékek reneszánsza (Nyugat-Magyarországi egyetem Apáczai Csere János Kar Győr 2008. október 20-22.) előadásai CD lemezen p. 434-443.

Glózik Klára (2009): Hagyományok Békés megye fürdőkultúrájában – Orosháza – Gyopárosfürdő. In: Erdei Ferenc V. Tudományos Konferencia (Kecskeméti Főiskola 2009. szeptember 3-4.) előadása III. kötet p. 792-797.

Glózik Klára (2010): A békés megyei turizmus történetéből. In: Bárka XVIII. 2010/6. 93-97.

6.2. Konferenciák

Magyarország turizmusának történeti gyökerei az európai turizmus fejlődésének tükrében. Tessedik Sámuel Főiskola, Szarvas, 2007. október 18-19. *I. Nemzetközi Környezettudományi és Vízgazdálkodási Konferencia*

Múlt és jelen Békés megye turizmusában. Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógiai Főiskolai Kar, Szarvas, 2007. november 15-16. *Sporttudomány, neveléstudomány a gyakorlatért. 37. Mozgásbiológiai konferencia*

Historical roots of rural tourism in Hungary. Banats University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine, Temesvár, 2008. május 15-16. *International Scientific Symposium*

Pillanatképek a magyarországi falusi turizmus fejlődéstörténetéből a reformkortól a „Gyöngyösbokréta” mozgalomig. Szolnoki Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultás, Mezőtúr, 2008. október 16-17. *VI. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok*

Magyar gyökerek az újjáéledő montenegrói turizmus történetében. Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczay Csere János Kar, Győr, 2008. október 20-22. *Apáczai Napok keretében „ A reneszánsz értékei az értékek reneszánsza”*
Hagyományok Békés megye fürdőkultúrájában – Orosháza – Gyopárosfürdő.
Kecskeméti Főiskola 2009. szeptember 3-4. *Erdei Ferenc V. Tudományos Konferencia.*

Múlt és hagyomány Békés megye turizmusában. Mogyoróssy János Könyvtár,
Gyula, 2009. december 4. *A múlt máig ható folyamatai – értékalapú történeti
kutatások Gyulán.*